

Výrobné objekty v Beluši

Ivona Vlkolinská

Práca vznikla v rámci grantového projektu 2/5059/25 agentúry VEGA.

V roku 2000 sa v chotári obce Beluša, okres Púchov, uskutočnil záchranný archeologický výskum na trase diaľnice budovanej v smere Trenčín – Považská Bystrica a tiež na trase jej privádzača do mesta Púchov. Bola tu odkrytá časť stredovekej osady (*obr. 1*). Lokalita sa nachádza na severozápadnom Slovensku, na Považí v blízkosti moravských hraníc. Leží na brehu potoka neďaleko rieky Váh, ktorý je vodnou aj dopravnou tepnou regiónu. Inak ide o podhorskú až horskú oblasť. Priesmyky umožňovali v minulosti aj dnes spojenie medzi touto časťou Slovenska a blízkou Moravou.

Systematické archeologické výskumy v regióne Beluše a vôbec z oblasti severne od Trenčína smerom na Púchov a Považskú Bystricu sú skôr výnimočné (prakticky až do 90. rokov 20. storočia), väčšina informácií o osídlení pochádza skôr z prieskumov a zberov. To sa týka nielen obdobia stredoveku, ale aj všetkých období praveku a doby protohistorickej.

Osada pochádza zo záveru 12. a z prvej polovice 13. storočia. Toto presné datovanie umožnila prítomnosť niekoľkých mincí, ktoré razili uhorskí panovníci Bela III. a Bela IV. Odkryv mincí na osadách z uvedeného obdobia patrí k pomerne zriedkavým javom nielen na Slovensku, a preto je prínos tohto výskumu o to dôležitejší. V objektoch osady, ako aj medzi nimi bola zistená veľmi početná železná troska, vrátane väčších exemplárov až s rozmermi 10 x 13 cm, no i množstvo drobných zlomkov.

Plocha výskumu však bola čiastočne poškodená stavbou diaľnice. Bolo možné preskúmať len časť zistenej osady, pričom stavbári dokonca odobrali a vyviezli ca 30–40 cm hrubú hornú vrstvu skúmanej plochy. Takže sme mali k dispozícii iba torzo spodných častí zahĺbených objektov, ktorých bolo zistených spolu 16 (*obr. 2–5*). Nebola doložená superpozícia. Objekty mali rôzne rozmery, niektoré boli pomerne malé a nachádzali sa v blízkosti iných objektov, takže podľa samotných objektov je ťažké zistiť, či prináležali k jednému objektu alebo či išlo o samostatné celky. Viaceré torzá objektov, ktoré bolo možné skúmať, boli už len veľmi plytké, približne 10 až 25 cm. Najhlbší skúmaný objekt od úrovne poškodeného povrchu mal hĺbku 45 cm. Taktiež tvar objektov bol rozmanitý. Vo viacerých prípadoch išlo o štvoruholníkovité formy s výrazne zaoblenými rohmi, tiež kruhové, vaničkovité a podlhovasté objekty. Vzhľadom na ich poškodenie viaceré vykazujú iba amorfné tvary, často s niekoľkými výbežkami. Výplň objektov, čo sa týka zeminy, bola jednoliata.

Vybraté zlomky trosky analyzoval prof. L. Mihók z Technickej univerzity v Košiciach. Väčšina trosky na základe mikroskopických aj chemických analýz vykazuje zloženie charakteristické pre kováčsku trosku (*Mihók/Vlkolinská 2002, 30–32*; rekonštrukcia kováčskej dielne napr. *Bialeková, 1981, obr. 2*). Jedine v prípade objektu 4 (*obr. 2: 2*) bola doložená s určitou pravdepodobnosťou i troska hutnícka. Pravdepodobne mohlo ísť o vedľajší produkt hutníckej tavby z malej šachtovej pece (*Mihók/Vlkolinská 2002, 31*). Z tohto objektu bola zistená aj kováčska troska (viaceré exempláre). Kováčsku činnosť potvrdzuje i prítomnosť kováčskej nákovky z tohto objektu (iné nálezy napr. *Bialeková 1981, obr. 7*). V jej blízkosti boli zistené i obe tunajšie mince tzv. arabského typu (*obr. 6: 3, 4*). Takéto mince sú doložené pri dôležitých obchodných cestách alebo na dôležitých obchodných či remeselníckych osadách a centrách. Sú považované za doklad snahy o určitú mincovnú reorganizáciu v skúmanom období (za informácie ďakujem PhDr. J. Hunkovi, CSc., z Archeologického ústavu SAV v Nitre).

Vzhľadom na poškodenie lokality nebolo dostatočne možné určiť tvary objektov a podľa nich dedukovať ich funkciu. Viaceré činnosti tiež nezanechávajú v teréne jednoznačné stopy ani formy objektov. Na ich funkciu uvažujeme potom skôr na základe samotných nálezov a určitých stôp po činnosti, či už išlo o haldy suroviny, doklady jej praženia atď. (*napr. Hošek 2003, 68–71; Pleiner 1958, 268–280; 1962; Souchopová 1986, 16–32; 1995, 45, 46, 61–66*).

Postavenie stredovekej osady v Beluši podčiarkuje nielen zriedkavý doklad hutníctva, ako aj prítomnosť špecifických mincí. Na lokalite totiž boli zistené aj pomerne početné zlomky zo zásobníck, ktoré mali v hline značné percento grafitu (*obr. 7*). Keďže na Slovensku nemáme doložené ložiská grafitu, pochádzal zrejme z blízkych moravských ložísk, ktoré mohli byť prístupné cez už spomínané

priesmyky. Otázky spojené s úvahami, či išlo o dovoz hotových zásobníc, prípadne aj s určitým konkrétnym obsahom, alebo či išlo o dovoz grafitu a vyhotovenie zásobníc na mieste v Beluši, nie sú ešte plne doriešené. Taktiež mohol byť dovoz grafitových zásobníc uskutočnený po rieke Váh, ktorá bola dôležitou dopravnou tepnou, až z Bratislavy v nadväznosti na rakúske ložiská tuhy, ale táto téma predstavuje ďalší okruh problematiky spojenej s osadou v Beluši.

Literatúra

Bialeková 1981 – D. BIALEKOVÁ: Dávne slovanské kováčstvo. Bratislava 1981.

Hošek 2003 – J. HOŠEK: Metalografie ve službách archeologie. Stav metalografického výzkumu artefaktu staré kovářské výroby na severu a severovýchodě Čech. Praha 2003.

Mihók/Vlkolinská 2002 – Ľ. MIHÓK / I. VLKOLINSKÁ: Výskum trosiek zo stredovekej osady Beluša, 12. a 13. storočie. Z dějin hutnictví 31, 2002, s. 28–35.

Pleiner 1958 – R. PLEINER: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Praha 1958.

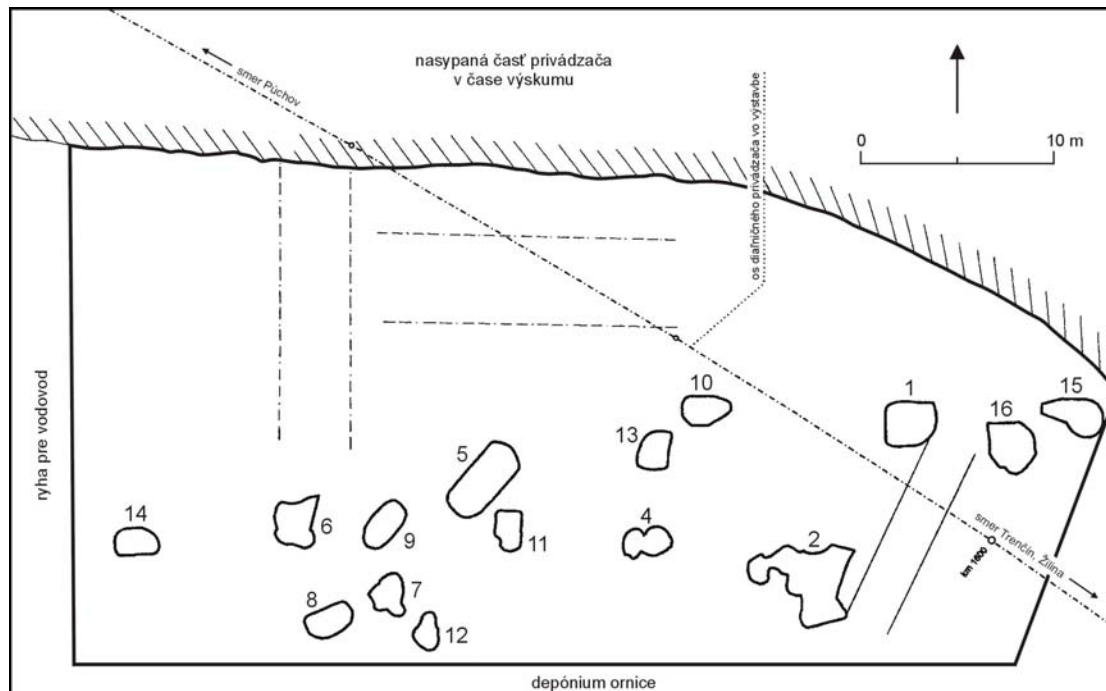
Pleiner 1962 – R. PLEINER: Staré evropské kovářství. Praha 1962.

Pleiner 2000 – R. PLEINER: Iron in Archaeology. The European Bloomery Smelters. Praha 2000.

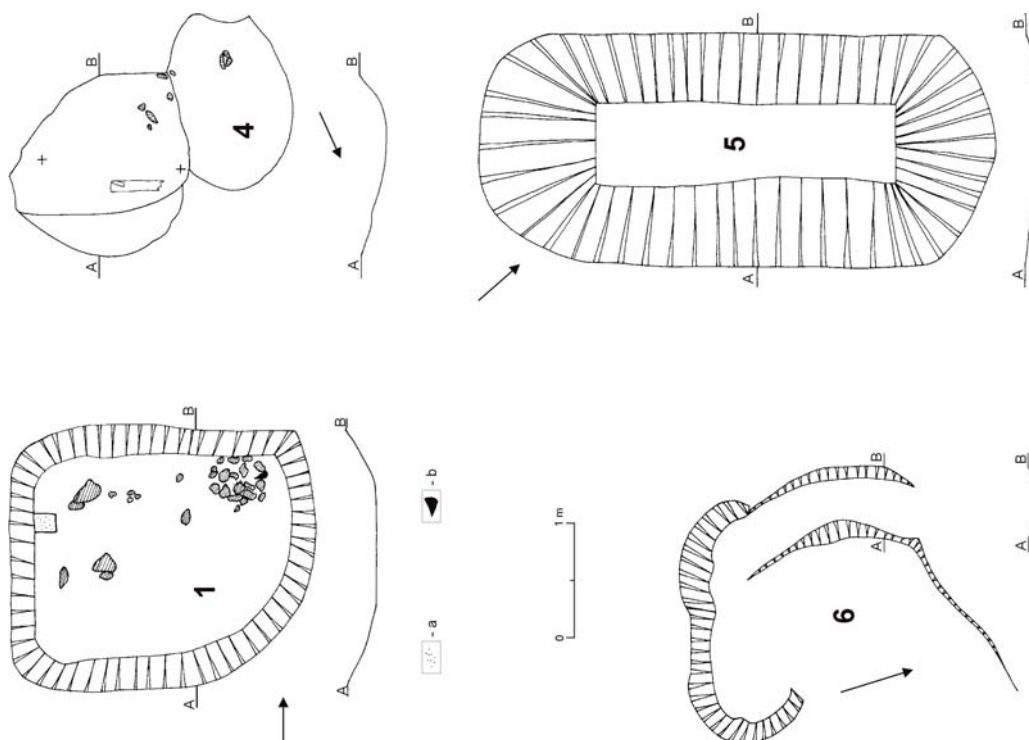
Souchopová 1986 – V. SOUCHOPOVÁ: Hutnictví železa v 8.–11. století na západní Moravě. Praha 1986.

Souchopová 1995 – V. SOUCHOPOVÁ: Počátky západoslovanského hutnictví železa ve světle pramenu z Moravy. Brno 1995.

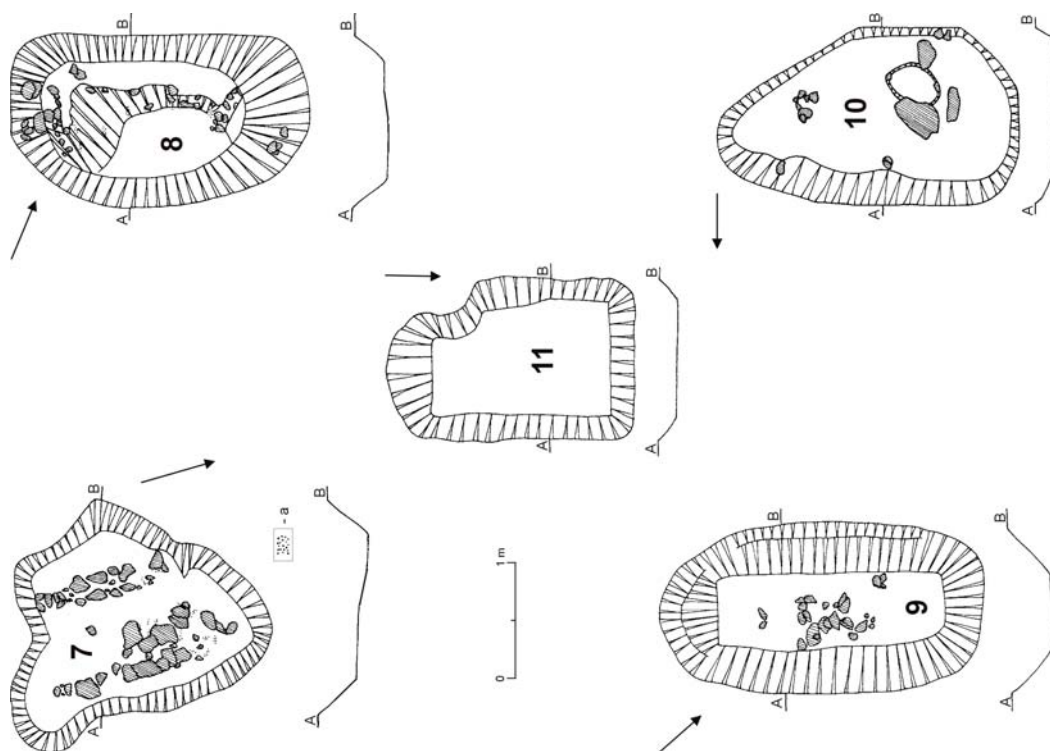
Vlkolinská v tlači – I. VLKOLINSKÁ: Torzo stredovekej osady v Beluši.

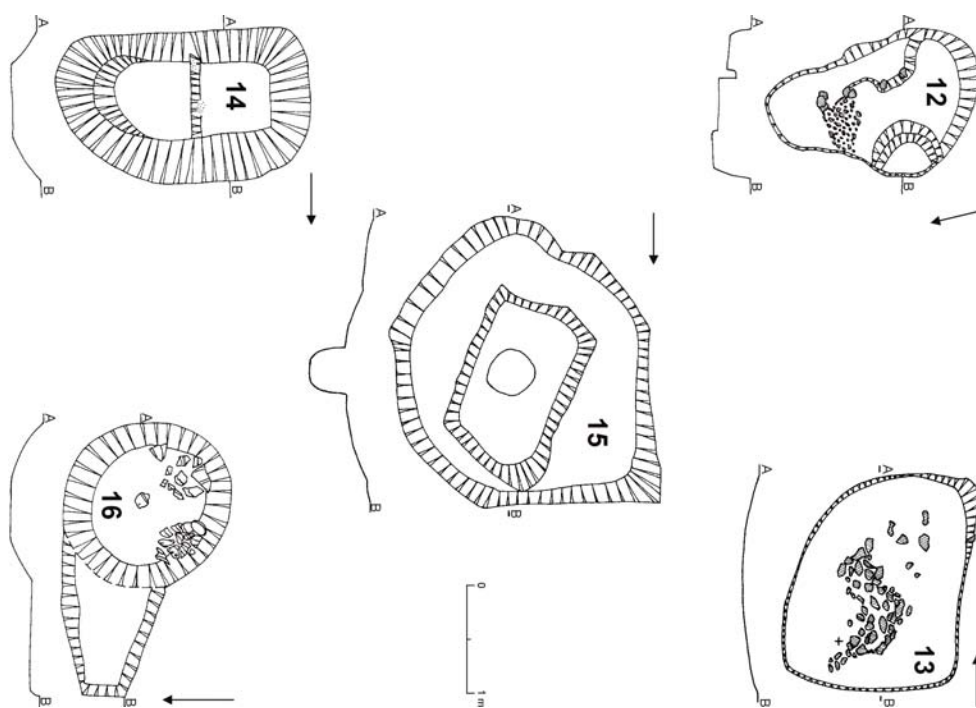
Obr. 1 Beluša, okr. Púchov. Plán lokality

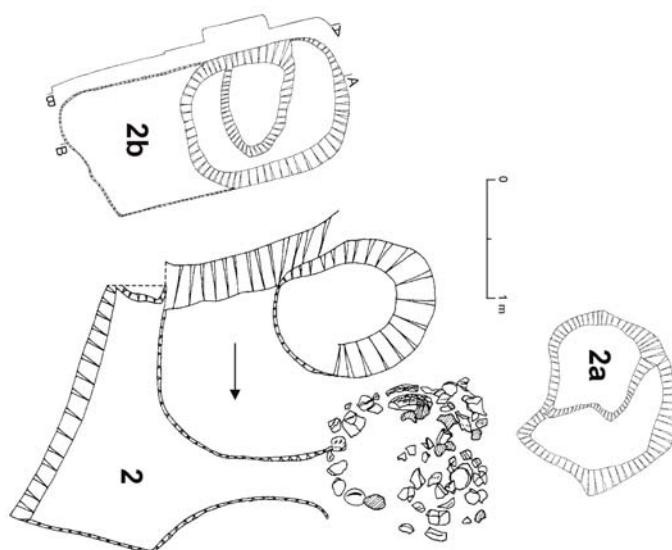
Obr. 2 Beluša, okr. Púchov. Objekty 1, 4, 5, 6, pôdorysy objektov na úrovni po poškodení lokality

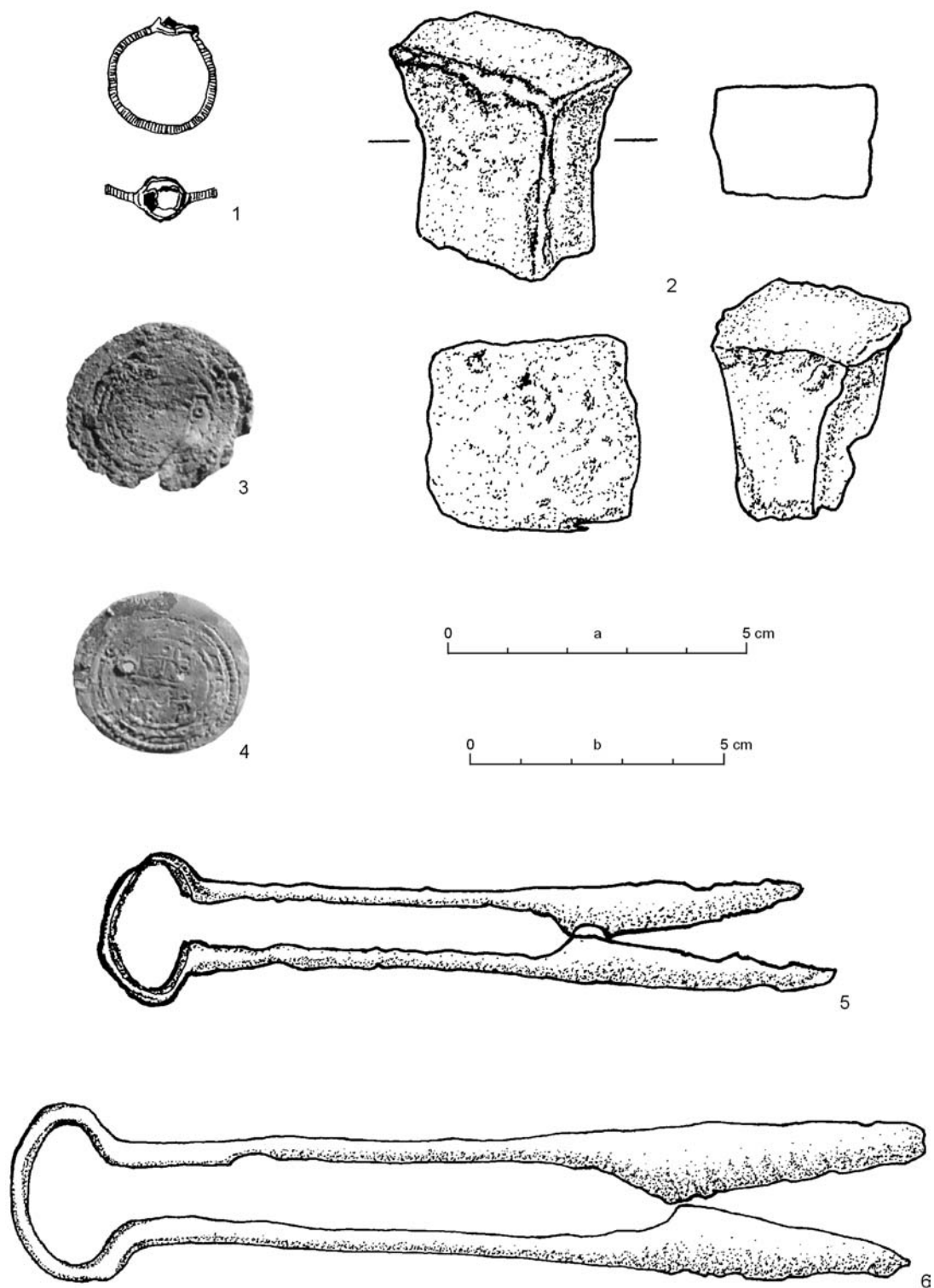
Obr. 3 Beluša, okr. Púchov. Pôdorysy ďalších objektov, ktoré boli odkryté na úrovni po poškodení lokality

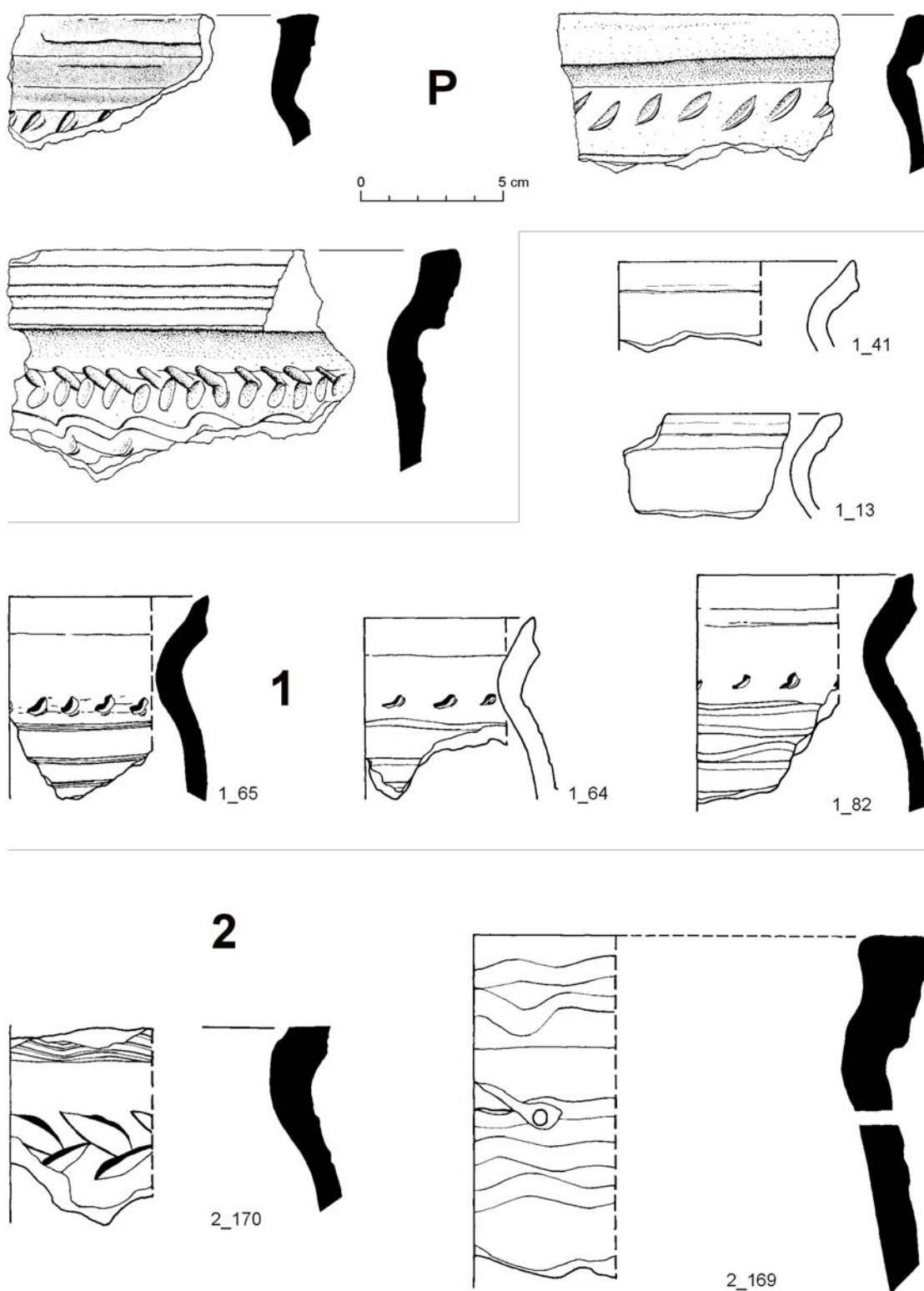
Obr. 4 Beluša, okr. Púchov. Pôdorysy ďalších objektov, ktoré boli odkryté na úrovni po poškodení lokality

Obr. 5 Beluša, okr. Púchov. Pôdorysy ďalších objektov, ktoré boli odkryté na úrovni po poškodení lokality

Obr. 6 Beluša, okr. Púchov. Výber nálezov. 1 – bronzový prsteň z objektu 12; 2 – nákovka z objektu 4; 3, 4 – mince tzv. arabského typu z objektu 4; 5 – železné nožnice z objektu 8; 6 – železné nožnice z objektu 12. Mierka: a – 1–5, b – 6

Obr. 7 Beluša, okr. Púchov. Výber keramických nálezov s obsahom grafitu